

De Premonstratenzers in het Visitatieverslag van Mgr. J. Scherpereel (1865)¹⁾

1. INLEIDING

In het dossier nr. 2 (verslag van de visitator) van de lias nr. 18 (apostolische visitatie) in het Archief van de nuntiatuur van Brussel in het Archivium Secretum Apostolicum Vaticanum²⁾ bevindt zich een verslag over de apostolische visitatie van de regulieren in België uit 1865.

1.1. *Ontstaan*

Op 18 november 1864 schreef kard. G. Antonelli, staatssecretaris van paus Pius IX († 1876) aan M. Ledechowski, nuntius te Brussel, dat verscheidene reguliere oversten van België tegenover de H. Stoel de wens hadden geuit een einde te stellen aan de speciale apostolische visitatie van de Belgische regulieren, die in 1834 ingesteld was³⁾. Rome vroeg daarom een gedetailleerd rapport over de regulieren⁴⁾.

¹⁾ Mgr. J. Scherpereel (Oostnieuwkerke 21 mei 1806-Brugge 16 mei 1869), vicaris-generaal van het bisdom Brugge. Priester gewijd in 1830, werd Scherpereel in 1841 secretaris van mgr. Fr. Th. Corselis. In 1834 had de H. Stoel Corselis aangesteld tot apostolisch visitator van de reguliere orden in België, die door de Franse omwenteling waren opgeheven. Corselis had tot voornaamste taak de regulieren te helpen bij het herstel van de opgeheven kloosters, er de canonieke visitatie te verrichten en er de verkiezing van de oversten voor te zitten. Na het ontslag van Corselis in 1850 zette de nuntius te Brussel zijn opdracht verder. De opeenvolgende nuntii bevestigden Scherpereel in zijn functie van secretaris. Als co-visitator en gevolmachtigd gedelegeerde vervulde Scherpereel persoonlijk heel wat opdrachten i.v.m. de visitatie onder supervisie van de nuntius. Een groot deel van de correspondentie tussen Scherpereel en de nuntius en de regulieren is bewaard in het Archivium Secretum Apostolicum Vaticanum, archief van de Nuntiatuur van Brussel, Pos. 18-21 en in het archief van het bisdom Brugge, fonds Corselis.

²⁾ Hier afgekort tot ASV (Archivium Secretum Apostolicum Vaticanum), ANB (archief Nuntiatuur Brussel). — Pos. 18, Sez. 2. — Aangaande deze visitatie vindt men heel wat gegevens in ASV, ANB, Pos. 18. Verder in Pos. 3-4 en 19-21. Eveneens in het Archief van het bisdom Brugge, fonds Corselis.

³⁾ Cfr. P. FREDERIX, *Frans Thomas Corselis, Apostolisch Visitator van de Regulieren in België (1834-1850)*, (Lic. verh.), Leuven, 1968. — P. FREDERIX, *De mannelijke exempte orden na 1830*. In: *Colloquium: Bronnen voor de religieuze geschiedenis van België: Brussel 30 november-2 december 1967*. Hedendaagse tijd, Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis. *Bijdragen* 54, Leuven-Parijs, 1968. — P. FREDERIX, *Frans Thomas Corselis, Apostolisch Visitator van de Regulieren in België (1834-1850)*, in: *An. Praem.*, 1970, XLVI, pp. 61-73; 264-298; 1971, XLVII, pp. 67-108; 244-261. — A. DE COCK, *Mgr. Franciscus Thomas Corselis en de Apostolische Visitatie der Belgische Regulieren (1834-1850)* in: *Handelingen van het Genootschap «Société d'Émulation» te Brugge*, 1971, CVIII, pp. 39-60. — F. SIMON, *Corselis, Frans Thomas*, in: *Nationaal*

De ap. nuntius en zijn co-visitator, mgr. J. Scherpereel, waren van mening dat het toch wel nuttig was dat de apostolische visitatie bleef bestaan⁵). Een nieuw schrijven van kard. Antonelli maakte evenwel duidelijk dat de H. Vader wenste terug te keren tot de normale toestand, waarbij de regulieren aan hun eigen hogere oversten waren onderworpen⁶). Hierop drong de nuntius bij J. Scherpereel erop aan hem het gevraagde rapport te zenden⁷). Onmiddellijk zond J. Scherpereel al het grootste gedeelte van het rapport, om twee dagen later het ontbrekende gedeelte op te sturen, waarvoor de nuntius hem hartelijk bedankte⁸). Het rapport werd met enkele wijzigingen in het Italiaans vertaald en opgestuurd naar Rome in maart 1865⁹).

Terloops weze nog opgemerkt dat mgr. J. Scherpereel al geruime tijd het plan had gekoesterd om een dergelijk rapport op te stellen¹⁰). Een aantal chronologische verwijzingen in de tekst van het rapport doet overigens het vermoeden rijzen dat het verslag, althans gedeeltelijk, reeds voor 1864-1865 begonnen was.

1.2. Inhoud

Het verslag van mgr. J. Scherpereel valt uiteen in vier delen. Het eerste gedeelte handelt over de toestand van de regulieren voor 1830. Een tweede gedeelte behandelt het herstel van de reguliere orden. Het derde gedeelte schetst een algemeen beeld van de tot dan toe gestichte gemeenschappen. Het vierde en langste gedeelte bespreekt de toestand van elke orde afzonderlijk. De totale tekst beslaat meer dan vijftig pagina's.

Biografisch Woordenboek, 5, Brussel, 1972, kol. 234-239; — P. FREDERIX, *Frans Thomas Corselis (1767-1853)*, in: *Standen en Landen*, 1972, LX, pp. 87-113.

⁴) Brief van kard. G. Antonelli aan M. Ledechowski van 18 november 1864: «ASV, ANB, Pos. 18, Sez. 2».

⁵) Brief van M. Ledechowski aan J. Scherpereel (minuut) van 26 november 1864; van J. Scherpereel aan M. Ledechowski van 28 november 1864; van M. Ledechowski aan kard. Antonelli (minuut) van 29 november 1864 (ASV, ANB, Pos. 18, Sez. 2).

⁶) Brief van kard. Antonelli aan M. Ledechowski van 14 februari 1865 (ASV, ANB, Pos. 18, Sez. 2).

⁷) Brief van M. Ledechowski aan J. Scherpereel (minuut) van 22 februari 1865 (ASV, ANB, Pos. 18, Sez. 2).

⁸) Brief van J. Scherpereel aan M. Ledechowski van 23 februari 1865; van M. Ledechowski aan J. Scherpereel (minuut) van 28 februari 1865 (ASV, ANB, Pos. 18, 2). Het rapport zelf is gedateerd op 25 februari 1865.

⁹) Brief van M. Ledechowski aan kard. Antonelli (minuut) van 22 maart 1865 (ASV, ANB, Pos. 18; Sez. 2).

¹⁰) Dit blijkt uit een brief van J. Scherpereel aan nuntius M. Gonella van 29 september 1856 (ASV, ANB, Pos. 21, sez. 4).

In het eerste deel worden de norbertijnen niet expliciet vernoemd. In de lijst van de herstelde orden in het tweede deel zegt mgr. J. Scherpereel over de norbertijnen: «cinq abbayes de l'ordre de Prémontré occupèrent presque simultanément le siège primitif de leur fondation»¹¹).

2. DE PREMONSTRATENZERS IN HET GLOBAAL OVERZICHT

Dezelfde lijst van vijf abdijen vinden we terug vooraan bij de opsomming van de gestichte kloosters in het derde deel van het rapport. Hierbij wordt verder nog verwezen naar een groep norbertijnen die naar Mondaye is gezonden.

Na de opsomming van de verschillende orden met hun gestichte kloosters gaat mgr. J. Scherpereel in op de onderlinge band tussen de norbertijnen. Er is geen abt van Prémontré meer. Daarom hebben de Belgische norbertijnen noodgedwongen, onder het voorzitterschap van de apostolische visitor, hun circarie hersteld. Ze hebben een gemeenschappelijk noviciaat opgericht. De oversten van de vijf abdijen komen elk jaar bijeen onder het voorzitterschap van de apostolische visitor, die hun voorschriften goedkeurt en promulgeert. De apostolische visitor doet ook de visitatie in de abdijen¹²).

3. BESPREKING VAN DE AFZONDERLIJKE ABDIEN

In zijn afzonderlijke bespreking van de tijdelijke en geestelijke toestand van elke orde begint mgr. J. Scherpereel weer met de premonstratenzer-abdijen, aan wie hij bijna acht pagina's wijdt.

3.1. *Averbode*¹³)

Meer dan de andere abdijen behield Averbode een groot deel van zijn inkomsten. Een groot deel van de gebouwen en de abdijkerk waren intact. Een landbouwbedrijf en een brouwerij verzekeren de bestaansmogelijkheid van de abdij. Even verwijst mgr. J. Scherpereel nog naar het proces over de erfenis van provisor I. Carleer.

Mgr. J. Scherpereel looft verder het kloosterleven te Averbode. De

¹¹) Rapport (ASV, ANB, Pos. 18, Sez. 2), p. 5. (Mgr. Scherpereel zelf heeft de tekst niet gepagineerd). In ASV, ANB vindt men verdere gegevens over de norbertijnen in Pos. 3, Sez. 2; Pos. 18, Sez. 3 en Pos. 19 (religiosi premonstratensi in Belgio e Francia). Ook het fonds Corselis te Brugge bevat dossiers nopens de premonstratenzers.

¹²) Rapport (ASV, ANB, Pos. 18, Sez. 2), pp. 7-9.

¹³) Id., pp. 10-11.

studies zijn bloeiend. De beste studenten worden naar Rome gestuurd om daarna in hun klooster theologie te doceren.

Het aantal norbertijnen in de abdij varieert van 20 tot 30. Zeven of acht priesters zijn pastoor, directeur of onderpastoor in parochies buiten de abdij. De priesters van het convent helpen de seculiere clerus.

Jaarlijks is er een retraite, meestal gepredikt door paters jezuïeten. Het koorofficie wordt waardig gecelebreerd.

3.2. *Tongerlo*¹⁴⁾

In belangrijkheid evenaart Tongerlo Averbode. De vernielde delen van de abdij werden hersteld en een nieuwe abdijskerk werd opgetrokken. Wat gezegd is over Averbode i.v.m. het geestelijke en tijdelijke bestuur, geldt eveneens voor Tongerlo. Ondanks de enorme uitgaven voor de terugkoop van de abdij, voor het herstel en de nieuwbouw beschikt de abdij over voldoende bronnen van inkomsten, nl. intresten van acties.

Te Tongerlo is het gemeenschappelijk noviciaat van de orde. In 1865 waren er 18 novicen uit de verschillende abdijen. De novicen leven gescheiden van het convent. De recrutering wordt vergemakkelijkt door de nabijheid van een groot aantal colleges in de naburige steden.

Vervolgens wijst mgr. J. Scherpereel op enkele zwakke punten in beide abdijen. Het harmonisch samenleven, de onderwerping aan de overste dienden soms hersteld door de apostolische visitatie. Deze aanmerking geldt nog meer de drie andere abdijen.

3.3. *Park bij Leuven*¹⁵⁾

De abdij ligt vlak bij Leuven. Ze behield de eigendom van de gebouwen. De abdijskerk werd parochiekerk, bediend door een kanunnik van de abdij. De abdij leek dus mede dank zij de nabijheid van de universiteit voorbeschikt om goed te recruter.

De abdij werd hersteld door overlevende kanunniken, waaronder de eerste twee oversten. Tegen de verwachting in is ondanks de goede zorgen van de apostolische visitatie het herstel zwak gebleken. Door ongelukkige toevallen verloor de abdij een deel van haar bezittingen en ze kan nu nog slechts 20 à 25 leden onderhouden.

Het aanvaarden van nieuwe leden gebeurde niet zorgvuldig genoeg. Ontmoediging en malaise brachten de abdij meermaals op de rand van

¹⁴⁾ Id., pp. 12-13.

¹⁵⁾ Id., pp. 13-15.

de afgrond. Toch gaf de abdij nooit schandaal. In 1862 — mgr. J. Scherpereel schrijft: «l'année dernière» — diende de derde overste, Ph. van Eeckelen, zijn ontslag te geven. De prior, I. van der Kerkhoven, werd toen overste en nu lijkt er weer hoop op een voorspoedige toekomst.

Park telt slechts negen kanunniken in de abdij, drie anderen hebben taken buiten de abdij en de voormalige overste verblijft in Averbode. Meer dan twintig jaar waren er geen novicen, maar nu heeft de abdij twee novicen te Tongerlo en een postulant.

3.4. Grimbergen¹⁶⁾

De abdijskerk, die parochiekerk was geworden, werd bediend door een oud lid, J.B.A. van den Bergen. De abdijgebouwen zelf waren verkocht en grotendeels afgebroken. De nieuw opgetrokken gebouwen geven met wat nog restte, woongelegenheid aan 15 à 20 personen. De gewone inkomsten volstaan om deze gemeenschap te onderhouden.

Het was de pastoor van Grimbergen die de abdij heropende en de eerste novicen naar Averbode zond. Verschillende omstandigheden verzwakten enigszins de regeltucht. De tweede overste, G. van Overstraeten, bestuurt wijs en tracht de belemmeringen te overwinnen die het invoeren van een volmaakt geregeld leven belemmeren. Grimbergen, waar de intreden tevoren eerder zeldzaam waren, heeft sinds de opening van het gemeenschappelijk noviciaat te Tongerlo er reeds zes novicen heen gezonden.

De priesters bedienen de parochie en verrichten parochiedienst in de omliggende parochies. Een paar jaar terug zond de abdij een groep kanunniken naar Frankrijk om de abdij Mondaye te herbevolken.

3.5. Postel¹⁷⁾

Een overlevend lid, H.J. Beugels, deken van Helmond, herstelde zijn abdij in het voormalig franciscanenklooster van Rekem. Enkele jaren later kon de abdij terug naar Postel overgebracht worden. De deken van Helmond kwam zelf niet in de abdij wonen. De eerste novicen werden naar Averbode gezonden en werden de kern van het herstelde Postel.

De inkomsten waren beperkt en slechts moeizaam groeide de regel-

¹⁶⁾ Id., pp. 15-16.

¹⁷⁾ Id., pp. 16-17.

tucht. Een kanunnik van een andere abdij, G. van Loon uit Averbode, werd tijdelijk, nl. van 1851 tot 1853, aan het hoofd van de gemeenschap geplaatst. Hij slaagde erin meer orde te doen heersen. Er waren nooit meer dan 10 à 12 leden in het convent, waaronder meerderen voorheen seculiere priesters waren.

Heden zijn de inkomsten toegenomen, het klooster is hersteld en kan een vijftiental religieuzen herbergen. De abdijkerk is tevens parochiekerk. De huidige overste, J. de Kort, is gekozen onder de leden van het convent en hij bestuurt de communiteit met voorzichtigheid, zodat er voldoende regeltucht is. Postel telt twee novicen te Tongerlo, negen leden in de abdij, de pastoor van Postel en een pastoor in het bisdom Luik. Buiten het officie bieden de kanunniken hulp aan de seculiere geestelijkheid in de parochies.

3.6. *Andere stichtingen*

De poging die de Belgische abdijen ondernomen hebben om Prémontré te herstellen, diende verlaten te worden¹⁸⁾. Enige jaren terug waren er nog twee projecten tot stichting. Een eerste te Notre Dame de la Roche nabij Versailles bleef zonder gevolg. Een tweede plan om de orde te herstellen in Engeland blijft nog onbeslist.

4. BESLUIT

Na de premonstratenzers overloopt mgr. J. Scherpereel de overige reguliere orden en daarna verwijst hij nog naar de niet-exempte congregaties en de talrijke vrouwenkloosters. Hij beëindigt tenslotte zijn rapport met een vroom gebed om Gods bescherming over al deze kloosterlingen.

Benedictijnenabdij,
Vlasmarkt 23
9330 Dendermonde.

A. DE COCK O.S.B.

¹⁸⁾ Id., p. 17.